

HARKAI VASS ÉVA

Újvidéki Egyetem BTK, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Szétszerelt test, szétszerelt nyelv. Betegségrarratíva és nyelvi-poétikai megformáltság Parti Nagy Lajos „kórházverseiben”

Összefoglaló

Parti Nagy Lajos a kortárs magyar irodalomban az ezredforduló egyik legjelentősebbként számon tartott verseskötetét, a *Grafitnesszt* (2003) *Őszológiai gyakorlatok* című versciklusával zárja, melyet a költői szerepjáték értelmében a szerző által „előállított” dilettáns költő, Dumpf Endre „írt”. A szerző a mintegy hetven oldal terjedelmű versciklus élén a cím alatt feltünteti, hogy ez esetben „részlet”-ről van szó. A „teljes”, egész könyvnyi szöveg jóval később, 2017-ben jelenik meg. Ez a *Létbíifé*, amelynek most alcíme lesz az *Őszológiai gyakorlatok*, a szerzői szerepet pedig ugyanaz a Dumpf Endre játssza benne. A „bővített” koncepció eredménye egy terjedelmes versciklus, azt is mondhatnánk, versciklus-monstrum. Az „őszológia”, az őszi kórházkert s az erre néző kórterem egy betegségrarratíva vershelyzete és helyszíne, az ősz elmúlás-toposza pedig a betegség bágyadtságának és az elmúlásnak kitett test állapotváltozatait keretezi. Mindez a Parti Nagy-líra nyelvi destruálásra épülő és idézetekkel folytatott nyelvjátéka által valósul meg, egy sajátos posztmodern poétika jegyében.

Kulcsszavak: betegségrarratíva, őszológia, elmúlás, nyelvjáték, idézet, posztmodern poétika, Parti Nagy Lajos.

Parti Nagy Lajos a kortárs magyar irodalomban az ezredforduló egyik legjelentősebbként számon tartott verseskötetét¹, a 2003-ban napvilágot látott

---

¹ A *Grafitnessz*el Parti Nagy Lajos 2004-ben kiérdemelte a Magyar Irodalmi Díjat, ami amiatt is kivételes eredményként könyvelhető el, mert 2001-től regényeket, interjúregényeket illeltek ezzel a

Grafitneszt Őszológiai gyakorlatok című versciklusával zárja, melyet a költői szerepjáték értelmében a szerző által „előállított” dilettáns költő, Dumpf Endre „írt”. A mintegy hetven oldal terjedelmű versciklus élén a cím alatt az olvasható, hogy ez esetben „részlet”-ről van szó², a „teljes”, egész könyvnyi szöveg jóval később, 2017-ben, tehát 14 év múlva jelent meg. Ez a *Létbüfé*, amelynek most alcíme lesz az *Őszológiai gyakorlatok*, a szerzői szerepet pedig, a kötet mottóversének értelmében³ ugyanaz a Dumpf Endre játssza benne.

A „bővített” koncepció eredménye egy terjedelmes, könyvnyi versciklus⁴, azt is mondhatnám, versciklus-monstrum. A kötet kritikusaik között van, aki meg is számolta, hogy a korábbi *Grafitnesz* versciklusa körülbelül 200 verset foglalt magában, s ezzel a kötet 1/3-át töltötte ki, míg a későbbi *Létbüfé* teljes kötetet kitevő versanyaga kb. 500 versnyire duzzadt, amelyből hatvanvalahány a *Grafitnesz*ből került át változatlanul, ugyaninnen sok szöveg módosítva/átírva, 40 pedig kirostálódott (Radnóti 2017). A *Létbüfé* mottóversében említett „átírás” tehát – több értelemben is⁵ – szó szerint értendő.

***

„Őszológus” az „őszológián”

Az őszi kórházkert idő- és térbeli koordinátaival és az erre néző kórteremmel egy betegség-narratíva bahtyini értelemben vett kronotoposza, amelyen belül az ősz elmúlás-toposza a betegséggel járó bágyadtságnak és az elmúlásnak kitett test állapotváltozatait keretezi. Az „őszológiát” nevezhetjük az ezekről való, szemlélődésen és (test)érzeteken alapuló tudásnak („tudománynak”?), a szövegben szó szerint is elhangzó „őszológus”-t pedig ezek tudójának („tudósának”, kutatójának), aki verseket ír „az ősrről / más egyéb témákról /

---

díjjal, s ritkaságszámba megy, hogy testes prózakötetek mezőnyében verseskötetre irányul a szakma (szó szerint is) kitüntető figyelme.

² *Őszológiai gyakorlatok (részlet)*. „írta Dumpf Endre” (Parti Nagy 2003).

³ A mottóvers: „most így írom át / át és ide / ez a sorrandom / nem mintha nem / vagy ige / vagy csak / ez a rendje / írta Dumpf Endre (Parti Nagy 2017).

⁴ A kötet fülszövegírója szerint „hatalmas szövegtér”.

⁵ „Átírás” – akár átmásolás, akár szövegmódosítás értelmében.

életről halálról” (Parti Nagy 2017: 7)⁶. Vagy ahogyan egy Kosztolányi-verskezdetet megidézve mondja: „pamparárom éves vagyok / ősz van / legfő stúdiumom / penzumom az ősztan (...)” (i. m., uo.).

„[A] betegség birodalmában (...) a tájat baljós metaforák népesítik be” – mondja Susan Sontag (Sontag 1983: 5–6). „[I]tt lent az ember gyorsan alkonyul” (74), „a kert mélyén az elmúlás van” (75), „a gyúlt borosta / már kiüti őszöm / legelgetén / lassan megmérgeződöm” (118) – „írja” Dumpf Endre. A kórházkert évszaka az ősz, napszaka az alkony, az est, amikor „lehull az este vasgolyója” (80), benépesítői a lombjukat hullató fák. A kórterem ablakából az enyészet panorámája tárul fel. A kórházkertre mint izolált, elkülönített, a külvilághoz képest belső, körülkerített térre kivetett atmoszférikus háló metaforikusan utal az elmúlásra. Az „öszológia” tehát nemcsak a (kórház)kert, a természet enyészetének és elmúlásának jelentését fedi le, hanem a lírai én és nevesített vagy névtelen sorstársainak állapotát is. Az elmúlás-metaforákkal és a természet veszélyjeleivel (a csipős széllel, az enyhén szűrő csillagokkal stb.) párhuzamosan megszámlálhatatlan apró részletekben tárul fel a kórtermek világa az ezt benépesítő reáliákkal. A betegség e belső birodalmában a kórházi személyzet (dr. Hidegh, Hold Ödönné, laborasszisztens), e birodalom alakjai, valamint az orvosi fogalmak, felszerelés, eszközök és tárgyak (beavatkozások, állapotok, beteglap, lelet, lázlap, fiola, röntgen, orthopédia, gyomortükrözés, inhalálás, vérvétel, bélmosás, láz, köhögés, ínygyulladás, hajhullás stb.) nagyon is naturális megnevezései lyuggatják át az előbb említett metaforikus hálót, a groteszket, az abszurdot, a morbidot, a fekete humort súrolva.

Ebben a zárt és izolált térben ott a falakon belüli mikrovilág és a falakon kívüli világ közötti átmenetként működő büfé – büfésnőivel és felhozatalával (kóla, traubi, neszakakó, chips, tuc-tuc, keksz, nápolyi, pilóta, popcorn stb.). A *büfézés*, a *létbüfé*, amely – mint Radnóti Sándor írja – „nagyon szűkre szabott falatozást kínál a létből” (Radnóti 2017). Szűkre szabottat, de mégis valamiféle, egyszerre

⁶ A továbbiakban a versrészletek oldalszámai erre a kötetre vonatkoznak.

élelem- és életpótlékot, a (kórházi) lét bár mizérikus, mégis valamilyen többletét. A büfé felhozatalával és a benne működő büfésnővel a remény, a vágyakozás, a sóvárgás („a kólanász az avaron” vágyának) színhelye. Ugyanakkor a *létbüfé* jelentésével nemcsak ezt a szűkre szabott falatozást lehetővé tevő tákolmányt s általa a mizérikus lakomát mint életprogramot és létlehetőséget, hanem az egész kórházlétet lefedi. Dumpf Endre és sorstársai egy tágabb (metaforikus, egzisztenciális) értelemben vett *létbüfé*ben bukdácsolnak a rájuk szabott lötyögő időben és beszűkített, elzárt térben élet és elmúlás, remény és rezignáció partjai között. Ha úgy tetszik: a kórházkerten át a büfé és kórtermek között.

***

(Betegség)narratíva?

A *Létbüfé* versei kapcsán a kritikai recepció töredékek egybefűzéséről beszél. Mohácsi Balázs például szövegtörmelékről (Mohácsi 2017), Radnóti Sándor pedig lecsupaszított költői térről, amelynek nincs ideje, nincs narratívája, nincs története (Radnóti, i. m.). A *Létbüfé* nem verses regény, mely műfaj a kortárs magyar lírában az ezredfordulótól majdhogynem a reneszánszát élte.⁷ Szerkezetét és lírai versbeszédét tekintve a költő *Szódalovaglás* című, (szintén) csillaggal elválasztott, (szintén) cím nélküli verseinek füzéréhez hasonlítható. Kötetnyi versfüzér (versciklus), amelynek verstöredékeiből egy szakadozott betegség-narratíva rajzolódik ki, miközben e verstöredékek (érzetek, ironikus, groteszk, olykor abszurd reflexiók) megőrzik töredék jellegüket.⁸

***

Lírai diskurzus

A kötetnyi verskompozíció legmeghatározóbb vonása a Parti Nagy-féle, jellegzetes lírai diskurzusban ragadható meg. Abban a versbeszédben, amelynek legfőbb poétikai és retorikai eljárásait a szavak grammatikai kifordítása, a szó- és

---

⁷ L.: Térey János: Paulus, Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen, Schein Gábor: Bolondok tornya, Szálinger Balázs: A százegyedik év stb.

⁸ Hasonló versfüzéreket a Grafitesz című kötet is tartalmazott (l.: Őszi Hedwigek, Notesz, A dublini vegyszeres füzet, Őszológiai gyakorlatok).

szófaji határok szétcsúszása, torzítása, a nyelvtani szabályok kijátszása, szóelemények, hapax legomenonok képezik, miközben az intertextualitás jegyében mindez az allúzióként vagy (gyakran) torzított citátumként beszivárgó lírahagyománnyal kontaminálódik. Ami viszont nem új jelenség Parti Nagy Lajos költészetében, posztmodern lírai diskurzusában.

Németh Zoltán, a költő monográfusa már a *Grafitnesz* kapcsán megjegyzi, hogy e kötet „versei nem jelentenek be radikális váltást a lírai életmű egészén belül, (...) inkább a *Szódalovaglás* utáni Parti Nagy-nyelvelfogás kiterjesztéséről, szétírásáról beszélhetünk” (Németh 2006: 248). A továbbiakban a *Létbüfé* verseit követő kritikai recepcióban egyenesen a bírálat erejével hat a megállapítás, miszerint ez a kötet nem más, mint a 14 évvel azelőtti *Grafitnesz* továbbírása. Balogh Gergő például arról ír, hogy Parti Nagy költészete „kimerült”, „elveszítette hatóerejét”, hogy a Parti Nagy-féle versnyelv „egyoldalúvá”, „egydimenzióssá” vált (Balogh 2019). Mohácsi Balázs a „terjedelmi expanzió”-t, még inkább pedig a „nyelvjátékos, »komolytalan« versbeszéd”-et veti Parti Nagy szemére – szemben a 2000-es években fellépő nemzedék „újkomolyság”-ával, például az ún. TELEP csoport egy elvontabb, tárgyiasabb költészetével (Mohácsi 2017). Ennek ellenében azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy az a fajta versbeszéd, amely a *Szódalovaglástól* a *Grafitneszen* át a *Létbüfé* című Parti Nagy-kötetekig vezető ív során létrejött, ugyanakkor stílust, poétikát teremtett, s e líra felismerhető, másokéival össze nem téveszthető *vízjelévé* vált.

Az intertextualitás, mégpedig főként a Nyugat esztétista hagyományát beemelő idézésrendszer a *Létbüfé* nagyszabású versterében sajátosan polarizálódott. (Ezt nevezhetjük finomodásnak is.) Ehhez az esztétista hagyományhoz ugyanakkor többek között egy egzisztencialista ív, a József Attila, Pilinszky, Rilke későmodern költészetére visszavezethető intertextualitás járul. A versek *Grafitnesz*ben közölt első sorozata, valamint a *Létbüfé* újabb versei (és versátírásai) együttesen még inkább elmélyítik az utalás- és idézésrendszerben is hangsúlyossá váló „öszológiai” gyakorlat (ösz, elmúlás, betegség) részleteit. Az ezeket átszövő intertextualitás pedig még töményebb jelentéskonzentrációt

indukál az utalás- és idézésrendszerben is. A *Létbüfé* külön hozadéka, kulturális-esztétikai többlete, hogy intertextusai által a magyar líratradíció közismert ősz-és/vagy elmúlásverseinek sorához (l.: Berzsenyi Dániel: *A közelítő tél*, Arany János: *Őszikék*, Petőfi Sándor: *Szeptember végén, Itt van az ősz, itt van újra, Cipruslombok Etelka sírjára*) a(z esztéta) modernség olyan, hasonló témavilágot bejáró tradicionális, kanonizált költeményeit rendeli, mint amilyenek például Kosztolányi Dezső *Őszi reggeli, Most harminckét éves vagyok, Hajnali részegség*, Babits Mihály *Ősz és tavasz között*, Juhász Gyula *Milyen volt...* stb. című költeményei. Sőt a vershagyomány e vonulata időben, történetileg bővülve folytatható József Attila *Két hexameterével, Az árnyékok kinyúlnak* című költeményével, Weöres Sándor *Galagonya*-versével, Tandori Dezső *A járóbeteg*⁹ című költeményével stb.

A *Létbüfé*ben domináló témavilág modalitását tekintve legfőképpen az elégikus intonációt állítja előtérbe, formailag pedig a strófák tekintetében osztatlan szonettől a lírai minimalizmusig húzható meg az ív. Az utóbbira l. például az Arkhimédész-törvényre (is) rájátszó verset:

*telimentem vízzel
és a víz velem
szorítom ki egymást
édes Istenem
(123)*

Mindezekhez az esztétikai impulzusokhoz nyelvi elemek szét-, majd újra-, ám rosszul összeszerelésén, nyelvi hibriditáson, jelentéscsúsztatáson, groteszk analógián stb. alapuló szójátékok (*megszokomság, kórterreise, kórtermezzo, elfekmenye elfekvője, ápolt és áp, tollam s füzem*), nyelvjátékok (*szem rokona / szem boldog össze..., pínéák és tujúk, vendéghajaj*), sajátos hármas összetételek (*harisnyanadrágkosztüm*) stb. járulnak. Olykor nehéz is eldönteni, szójátékról,

---

⁹ L.: „járóbeteg az ontológián” (149). Itt, a Tandori-verscím (és kötetcím) beazonosításán túl akár külön szerepet kaphat az „ontológia” szóalak rájátszása is az onkológiára.

nyelvjátékról, torzított idézetről vagy szintén torzított analógiáról van-e szó. Vagy olyan, intertextualitásra is rájátszó ötletversek kerekednek ki, mint például az alábbi kettő:

<i>nem őszül</i>	<i>ez az élet</i>
<i>máma szépen</i>	<i>ugyanakkor</i>
<i>egy néni áll a járdán</i>	<i>fakad sírva</i>
<i>vérében kéremszépen</i>	<i>fakad dalra</i>
(199)	<i>fuck ad astra</i>
	<i>plusz az aggkor</i>
	(207)

Dumpf Endre alakjára/pozíciójára akár Petőfi hőse is rákopírozódhat (*Isten előtt Dumpf Endre / Kukorica János*, 198), a paronomázia révén (l. *galambocskám / kis you tube*)¹⁰ egészen távoli jelentésmezőig ugrik a nyelvi fantázia. Az egyik verstördékben felbukkanó kulináris termékek (az *ízfokozó édesanna* és a hungarikumnak számító *erőspista*) kapcsán a fogyasztói és élvezeti társadalommal szembeni kultúrkritikai attitűdre is gondolhatunk. De vannak a kötetben akár különálló versként is hatásos, a Parti Nagy-líra legújabb vonulatának fontos szöveghelyeit képviselő „kerek” kompozíciók is – többnyire ősz- és elmúlásképekből szőtt ősz- és halálversek –, némelyük még a hagyományos szépségelvre is rájátszik (vagy épp kifordítja azt). Ilyen, ezekhez hasonló költemények voltak a *Grafitnesz*ben például *A Csorba-kert*, az *Egy hosszú kávé*, a *Lövölde tér* stb. – a *Létbüfé* verstördékeinek őszvers-előzményei.

Ha elvégezzük a felsorolt versjelenségek szellemi-poétikai leltárát, egyre kétségesebbé válik, hogy Parti Nagy Lajos költészete kimerült volna, hogy elveszítette volna hatóerejét, hogy egyoldalúvá, egydimenzióssá vált volna. Meggyőzőbbnek tűnik e versvilágot létrehozó lírai diskurzus rétegzettebbé válásának, elmélyülésének, az új nyelvi lehetőségek fellelése és az ezekből eredő

¹⁰ Azaz: a metafora a galambocskám – tubicám – (tubicád) – YouTube sorozat formájában képezhető le – és itt még a Tandori-kötet cím intertextuális beütésére is gondolnunk kell.

nyelvi energiák még hangsúlyosabbá, még töményebbé válásának felismerése. A versciklus által megcélzott *egzisztenciális tét* (betegség, elmúlás, halál) pedig a Parti Nagy-féle nyelvjátékokat inkább a groteszkben, az abszurdban is fellelhető „komolyság”, sőt komorság, mintsem a „komolytalan” versbeszéd irányába lendíti.

Ha az előbbieken arra utaltam, hogy a *Létbüfé* nem verses regény, s ennek révén sem narratíva, sem szerkezet, sem műfaji jegyek tekintetében nem társítható az ezredforduló ilyen műfajú szövegeihez, másféle kapcsolódási lehetőségként olyan epikus alkotásokat hozhatunk fel példaként, mint amilyen például Esterházy Péternek a betegség és halál kérdésének tematizálásában a valóságreferenciákra is hangsúlyosan rájátszó *Hasnyálmirigynaplója*.

Bibliográfia

Kiadások

Parti Nagy Lajos 1990. *Szódalovaglás – mintamondatok nulla*. Pécs: Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó.

Parti Nagy Lajos 2003. *Grafitmesz. Versek*. Budapest: Magvető.

Parti Nagy Lajos 2017. *Létbüfé (őszológiai gyakorlatok)*. Budapest: Magvető.

Felhasznált szakirodalom

Balogh Gergő 2019. Nyelvautomata. *Alföld* 5, alfoldonline.hu/2019/05/nyelvautomata, www.academia.edu/38641288/Nyelvautomata._Parti_Nagy_Lajos_Létbüfé (2019. 09. 29. és 2020. 04. 30.).

Mohácsi Balázs 2017. Csalogányt boncolni. *Műút* 064, www.muut.hu/archivum/26859 (2019. 09. 29. és 2020. 04. 30.).

Németh Zoltán 2006. *Parti Nagy Lajos*. Pozsony: Kalligram Kiadó.

Radnóti Sándor 2017. „Pacsirta-álcás irály”. *Élet és Irodalom* 50, december 15, www.es.hu/cikk/2017-12-15/radnoti-sandor/pacsirta-alcas-iraly.html (2019. 09. 29.)

Sontag, Susan 1983. *A betegség mint metafora*. Budapest: Európa Kiadó.

Disassembled Body, Disassembled Language – Illness Narrative and Linguistic Poetic Construction in the “Hospital Poems” of Lajos Parti Nagy

Éva Harkai Vass, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Hungarian Studies

Abstract

Lajos Parti Nagy concludes one of the most significant volumes of poetry of the turn of the millennium in contemporary Hungarian literature, *Grafitnesz* (2003), with the cycle of poems entitled *Őszológiai gyakorlatok* (“*Autumnological Practices*”), “written” by a dilettante poet Endre Dumpf, “presented” by the author himself in the sense of poetic role play. Parti Nagy indicates under the title of the some seventy pages long verse cycle that in this case this cycle was just “a part of a whole”. The complete text, composing a whole volume, was to appear much later, in 2017. This was *Létfűfő* (“*The Buffet of Life*”), which was now to be a sub-chapter of *Autumnological Practices* and the author’s role was casted to the same Endre Dumpf. The outcome of the “extended” concept is a voluminous cycle of verses, we could also call it, a monster verse cycle. “Autumnology”, the autumnal hospital garden and the ward looking onto it are the position and location for the illness narrative, and the ephemerality topos of autumn frames variations in the state of the body exposed to sickness, lassitude and passing. All this is realised by the way of Parti Nagy’s play with language, which is based on the linguistic disintegration of his lyric poetry and language games drawing upon quotations.

Keywords: illness narrative, autumnology, ephemerality, language game, quotation, postmodern poetics, Lajos Parti Nagy.

Demontirano telo, demontiran jezik – Narativ bolesti i jezičko-poetsko oblikovanje u „bolničkim” pesmama Lajoša Partija Nada

Eva Harkai Vaš, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Katedra za hungarologiju

Sažetak

Lajoš Parti Nađ svoju zbirku pesama pod naslovom *Grafitnesz* (2003), koja zbirka je predstavljala jednu od najznačajnijih knjiga mađarske poezije na prekretnici milenijuma, završava ciklusom pesama sa naslovom *Őszológiai gyakorlatok* (*Jesenološke vežbe*), čiji „autor” je Endre Dumpf, pesnik diletant, koga je u okviru jedne pesničke igre stvorio sam Parti Nađ. Radi se o ciklusu pesama od oko 70 stranica, iznad kojeg ispod naslova autor naznačuje da se radi o „odlomku”. „Celoviti” tekst, u obliku posebne knjige, biće objavljen mnogo kasnije, 2017. godine pod naslovom *Létfűfő* (*Bife bitisanja*), koja knjiga će sada dobiti podnaslov *Jesenoloških vežbi*, a ulogu autora u njoj igra već pomenuti Endre Dumpf. Rezultat ove proširene koncepcije biće opsežan, mogli bi reći, skoro monstrozni ciklus pesama. „Jesenologija”, jesenje dvorište bolnice i bolesnička sala su u poziciji i predstavljaju prostor narativa bolesti, a topos jeseni sa svojoj prolaznošću daje okvir varijacijama stanja tela, izloženog malaksalosti, bolesti i prolaznosti. Sve ovo ostvaruje se putem jezičke igre koju pesnik demonstrira jezičkim destrukcijama i citatima – u duhu karakteristične postmoderne poetike.

Cljučne reči: narativ bolesti, „jesenologija”, prolaznost, jezička igra, citatnost, poetika postmoderne, Lajoš Parti Nađ.